

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ І ГЕТЬМАНСЬКА ДЕРЖАВА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХ ст.»

Захід, присвячений 150-річчю від дня народження гетьмана Української Держави та її 105-річчю відбувся 19 жовтня 2023 р. в Кам'янець-Подільському національному університеті ім. Івана Огієнка. Співorganizаторами конференції стали Міністерство освіти і науки України, ГО «Національна академія наук вищої освіти України», Хмельницька обласна організація Національної спілки краєзнавців України, Центр дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при К-ПНУ ім. Івана Огієнка. Участь у форумі взяли 59 науковців із різних міст нашої країни (Києва, Одеси, Черкас, Івано-Франківська, Вінниці, Тернополя, Умані, Ірпеня, Хмельницького, Кам'янця-Подільського, Дунаївців). Серед них — 24 доктори наук, професори.

Із вітальним словом до присутніх звернулися в. о. ректора університету канд. іст. наук, доц. *Володимир Дубінський*, президент Національної академії наук вищої освіти України д-р мед. наук, проф. *Станіслав Табачников*, директор Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України д-р іст. наук, ст. наук. співроб. *Георгій Папакін*.

На пленарному засіданні виступив д-р іст. наук, проф., гол. наук. співроб. Інституту історії України НАН України *Руслан Пиріг*, котрий зазначив, що, усвідомлюючи слабку управлінську спроможність уряду УНР, реальну загрозу зриву поставок продовольчих і сировинних ресурсів до Німеччини й Австро-

---

Цитування: Завальнюк О., Глушковецький А., Комарніцький О. Всеукраїнська наукова конференція «Павло Скоропадський і гетьманська держава в історії України початку ХХ ст.». *Український історичний журнал*. 2024. № 2 (575). С. 229—234. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.02.229>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2024. № 2 (575)

Угорщини, штаб німецьких військ у Києві інспірував квітневий державний переворот. При цьому було використано консолідацію внутрішніх власницьких кіл для легітимізації нового консервативно-авторитарного правління на чолі зі П. Скоропадським. Узявши сформульовані В. Гренером зобов'язання, які містили низку владних обмежень, гетьман дістав політичну та медійну підтримку Берліна. На думку дослідника, ставлення до очільника Української Держави визначалося насамперед його здатністю забезпечити виконання умов «хлібного» Брестського миру. Певний вплив мали й монарші традиції імперії Гогенцоллернів. Толерування особи гетьмана рельєфно контрастувало зі ставленням військових і дипломатів до уряду, який цинічно визнавався «тільки лялькою в наших руках». Доповідач звернув увагу на те, що П. Скоропадський, розуміючи залежність від союзників, намагався вибудувувати помірковану лінію відносин із Німеччиною та продуктивно використовувати наявні німецько-австрійські суперечності. Вершинним виявом офіційного ставлення керівництва Райху до особи гетьмана став його державний візит у Німеччину. Однак і він був детермінований необхідністю пролонгації важливих для союзників економічних угод.

Д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри історії України К-ПНУ ім. Івана Огієнка *Олександр Завальнюк* (модератор конференції) у своєму виступі привернув увагу до маловивченої публічної діяльності П. Скоропадського, виокремивши такі основні її напрями: 1) участь у масових політичних заходах, пов'язаних із виборами та презентацією нового очільника держави (Всеукраїнський хліборобський з'їзд і велелюдний молебень на честь гетьмана, що відбувся на Софійському майдані столиці); 2) прийом у гетьманському палаці різних вітчизняних політиків, відомих освітніх і громадських діячів, понад 100 делегацій та зарубіжних дипломатів і високих військових чинів; 3) участь у різноманітних політичних, культурних, церковних дійствах, а також заходах, пов'язаних із реакцією на стихійні лиха в Києві; 4) відвідини керівником держави розміщених у столиці військових частин, зустрічі з командним і рядовим складом, участь у параді, панахиді за 33 загиблими офіцерами, зустрічі з хворими дітьми; 5) обнародування у пресі низки грамот і звернень гетьмана до українського народу з приводу різних подій, його «відручних» листів до керівника та членів уряду, пов'язаних із потребою змін у державному управлінні. Підсумовуючи, доповідач наголосив, що насичену публічну діяльність П. Скоропадського можна вважати одним зі значних інструментів консервативної державної політики, що певним чином спрямовувалася на подолання кризи довіри до влади, послаблення складних внутрішніх викликів. Досягти поставленої мети в підсумку вона не змогла, хоча в окремих випадках і давала певний позитивний ефект. Більшість української інтелігенції та широких народних мас перебували на іншому полюсі, не сприймаючи П. Скоропадського як «улюбленого батька нації», до чого, попри неповне розуміння розвитку ситуації у країні, він прагнув.

Завідувач відділу історії Української революції (1917—1921 рр.) Інституту історії України НАН України д-р іст. наук, проф. *Владислав Верстюк* з'ясував, як гетьман і його режим представлені в польській історіографії. Доповідач охарак-

теризував загальні праці А. Хойновського («Україна»), Я.Я. Бруського («Історія України ХХ ст.»), Т.А. Ольшанського («Історія України ХХ ст.»), в яких стисло переказується те, що викладено в узагальнюючих розробках українських авторів. Більш детально розглянув студію В. Менджецького «Німецька мілітарна інтервенція в Україні 1918 р.». За словами В. Верстюка, польський історик акцентував увагу на німецькій політиці, предметом якої були й сам гетьман (його постать атестовано досить розлого), і держава, яку він створив. Цікавою виглядає думка, що П. Скоропадський позиціонувався як диктатор, але, водночас, відмовлявся від рутинної роботи щодо керівництва урядом (був «над ним», що давало йому змогу контролювати роботу цього законодавчого та виконавчого органу). Більшу частину доповіді автор приділив подіям березня — квітня 1918 р., які передували приходу до влади гетьмана.

З цікавістю присутні сприйняли виступ співголови громадського оргкомітету з пошанування 150-річчя Павла Скоропадського д-ра політ. наук, проф. *Миколи Томенка*. На прикладі створення та діяльності Української академії наук він з'ясував історичні міфи й політичні упередження щодо Української Держави та її очільника, акцентував увагу на двох концепціях створення АН: В. Вернадського (вважав, що вона повинна стати науково-дослідною інституцією у складі Російської академії) і А. Кримського, Д. Багалія, Б. Кістяківського та кількох інших українських інтелектуалів (наполягали на тому, що українці повинні мати свою повноцінну державну академію, де гуманітарна складова буде не менш важливою, ніж природнича). Доповідач критично оцінив діяльність В. Вернадського, який відмовився від прийняття українського громадянства, вів перемовини з А. Денікіним стосовно збереження УАН, побоюючись, що академія «стане самостійницькою або націоналістичною, або ж підпаде під вплив польської чи німецької науки». Автор відзначив велику роль А. Кримського у збереженні інституції в 1920-х рр., наголосивши, що цього вченого належно не поціновано в нашій державі (на відміну від того ж таки В. Вернадського).

Грунтовним був виступ д-ра іст. наук *Павла Гай-Нижника* про замах на П. Скоропадського. Доповідач навів конкретні приклади спроб російських соціалістів знищити гетьмана, розкрив успішну діяльність розвідки й контррозвідки Української Держави у протистоянні російським білому руху та більшовизму. Так, одна зі спроб припадає на червень 1918 р., коли було отримано свідчення, що до Києва планувалося прибуття декількох десятків професійних військовиків, які мали спровокувати внутрішній переворот і вбити гетьмана. У середині серпня спецслужбам стало відомо, що група більшовиків у жовтні намітила ліквідацію П. Скоропадського біля готелю «Петроградський» у Києві. Ще одна спроба замаху датується 28 липня, коли мала відбутися маніфестація й молебень на день св. Володимира. Було доведено причетність до цієї спроби Всеукраїнської спілки земств. Крім того, замах планували також ліві російські та українські есери. П. Скоропадський мав прибути на похорон убитого 30 липня командувача окупаційних військ Г. Айхторна, де його й збиралися ліквідувати. Свій замах готувала конфедерація анархістських організацій «Набат»,

члени якої хотіли вбити гетьмана у вересні під час його візиту до Німеччини (в Потсдамі чи Берліні), через що П. Скоропадський декілька разів відкладав поїздку до кайзера. З огляду на загрозу він, зокрема, не зміг прибути в Кам'янець-Подільський на відкриття українського університету, де очільника Української Держави намірялися вбити працівники крамнички із продажу содової води. Загалом, на думку автора, українська розвідка працювала надзвичайно плідно, адже їй удалося ліквідувати низку терористичних груп. Вітчизняні спецслужби мали свою агентуру й у Росії.

Змістовністю відзначалася доповідь докторки іст. наук, ст. наук. співробітниці, професорки кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ) *Олени Любовець* «Гетьманський переворот 29 квітня 1918 р.: які політичні сили та партії його здійснили?». Авторка зазначила, що провідну роль у підготовці та реалізації відіграла Українська народна громада, створена в березні 1918 р. в Києві з ініціативи П. Скоропадського. Саме її члени здійснили всі необхідні організаційно-підготовчі заходи, включаючи військові. Проголошення гетьмана відбулося на Всеукраїнському хліборобському з'їзді, скликаному Союзом земельних власників. Водночас дослідниця доводить, що інша консервативна партія (йдеться про УДХП) не брала прямої участі в гетьманському перевороті, адже її лідерів не було залучено до підготовчої роботи. Присутність рядових членів УДХП на засіданні хліборобського з'їзду в момент проголошення гетьманом П. Скоропадського, а також переважна підтримка нової влади з боку більшості партійних осередків спричинили поширення в історичній літературі думки щодо причетності цієї партії до організації перевороту. Насправді впродовж усього періоду існування Української Держави УДХП займала нішу так званої «конструктивної опозиції», що також спростовує доволі поширене визначення її як абсолютного прогетьманської.

Учасники конференції ознайомилися з доповіддю д-ра іст. наук, проф., проф. кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького *Сергія Корновенка* й канд. іст. наук, викладача суспільних дисциплін Черкаського технічно-художнього коледжу *Андрія Берестового* «Аграристський зміст аграрної реформи П. Скоропадського». На думку авторів, земельна політика Української Держави, наслідуючи базові принципи аграризму, мала відповідний характер. Задля доведення своєї позиції вони навели декілька аргументів. По-перше, гетьман і політичні партії, котрі його підтримували, розуміли селянство як активний суб'єкт історії, соціальну основу держави, що було відображене у законодавстві. По-друге, аграрна політика тлумачилася досить широко, як складник внутрішньоекономічної, що містить соціально-економічний і суспільно-політичний компоненти. Соціально-економічна частина — проведення земельної реформи та врегулювання поточних сільськогосподарських справ (поліпшення землеустрою, підвищення агротехнічного обробітку землі, забезпечення селянських господарств сільгоспінвентарем, насінневим фондом, робочою худобою тощо).

Суспільно-політичний аспект — форми й методи співпраці органів влади та селянства, суб'єктивізація селянства в політико-правовій моделі держави. По-третє, П. Скоропадський шукав не монархічний, не соціалістичний, а інший, альтернативний шлях, був прихильником інноваційної моделі розвитку сільського господарства (в його розумінні — висококультурних селянських господарств). По-четверте, інструментом суб'єктивізації селянства — соціальної основи держави для нього була приватна селянська власність на землю, яка вважалася фундаментом культури й цивілізації, непорушним принципом існування держави. Наріжним каменем майбутньої аграрної реформи гетьмана мало стати наділення селян землею, яку передавали у приватну власність, суттєве обмеження великого землеволодіння.

Доповідь д-ра іст. наук, проф., завідувача кафедри історії України Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського *Івана Романюка* та його співдоповідачів д-ра іст. наук, проф., проф. кафедри новітньої історії України Київського національного університету ім. Тараса Шевченка *Олександра Даниленка* й канд. іст. наук, доц., доц. кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Українського державного університету ім. Михайла Драгоманова *Святослава Даниленка* стосувалася історії життя й діяльності Данила Скоропадського — продовжувача справи свого батька-гетьмана. Об'єктом уваги дослідників стала українська політична еміграція 1920—1930-х рр., а особливо період 1948—1957 рр., коли Д. Скоропадський перебрав на себе функції провідника гетьманського руху. У своїй діяльності він закликав до єдності всіх політичних сил діаспори, однак із прикрістю зазначав про відсутність пріоритету національних інтересів над партійними. Намагався зміцнювати й консолідувати гетьманський рух, який називав невід'ємною складовою загальноукраїнського. Передчасна смерть за загадкових обставин перервала його плани. Наприкінці доповіді І. Романюк навів пророчу думку Д. Скоропадського, котру можна вважати своєрідним заповітом українцям: «За майбутнє нашого народу я не боюся, бо вірю в його здорові і творчі сили, й об'єднавшись під покровом одної керівної ідеї, у творчій пориві здобудуть і відбудують нашу Україну».

Після пленарного засідання відбулася презентація монографії П. Гай-Нижника «Український націонал-консерватизм: Гетьманський рух» (кн. I, присвячена періоду 1900—1936 рр.; Київ, 2023 р., 544 с.), а також видань Фонду Миколи Томенка «Рідна країна»: «Україна: історія Конституції», «Український щорічник: Григорій Сковорода», «Український щорічник: Тарас Шевченко».

Низку доповідей було виголошено в рамках роботи секцій «Історіографічні та джерелознавчі аспекти. Образ гетьмана в науковій та мемуарній літературі. Біографія Павла Скоропадського і членів його родини», «Досягнення, прорахунки і уроки діяльності гетьмана», «Постать Павла Скоропадського в шкільному та університетському курсах історії України».

На підсумковому пленарному засіданні ухвалено рекомендації, спрямовані на продовження дослідницької роботи щодо з'ясування різних аспектів теми

всеукраїнської наукової конференції — концептуального, джерелознавчого, конкретно-історичного. Учасники заходу закликали зібну студентську молодь долучитися до вивчення проблематики, пов'язаної з іменем останнього гетьмана та Українською Державою 1918 р.

Надійшла / Received 28.01.2024

Олександр ЗАВАЛЬНИЮК

Кам'янець-Подільський національний університет
ім. Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна)

Oleksandr ZAVALNIUK

Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University (Kamianets-Podilskyi, Ukraine)

Анатолій ГЛУШКОВЕЦЬКИЙ

Кам'янець-Подільський національний університет
ім. Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна)

Anatolii HLUSHKOVETSKYI

Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University (Kamianets-Podilskyi, Ukraine)

Олександр КОМАРНИЦЬКИЙ

Кам'янець-Подільський національний університет
ім. Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна)

Oleksandr KOMARNITSKYI

Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University (Kamianets-Podilskyi, Ukraine)